

Irena Eliášová

LISTOPAD

Irena Eliášová
LISTOPAD

© KHER
www.kher.cz
ISBN 978-80-87780-03-9

*Tato kniha vznikla bez vynaložení jakýchkoliv finančních prostředků.
Nakladatelství KHER z celého srdce děkuje všem, kteří se na její přípravě podíleli bez nároku na honorář.*

věnováno Haničce

ÚVOD

Tak trochu jiná červená knihovna

Romské psaní je v československém kontextu pojmem velmi mladým, první romské literární počiny se objevují od padesátých let minulého století. Byl to až Svaz Cikánů-Romů (1969–1973), první romská organizace, která si mimo jiné kladla za cíl podporovat rozvoj romského jazyka a navrhnout jednotný standard pro jeho zapisování, jelikož romština byla do té doby jazykem výhradně orální komunikace. Na stránkách Svazem vydávaného věstníku *Románo lil*/Romský list se tak poprvé otevřel prostor pro autorskou tvorbu samotných Romů, které v psaní v jejich mateřštině nadšeně podporovala především pozdější zakladatelka české romistiky Milena Hübschmannová.

Přestože byly tyto etnoemancipační snahy nastupující normalizací a zrušením Svazu Cikánů-Romů utnuty, a režim tak obnovil politiku asimilace, řada autorů pokračovala (podpořena plodným Pražským jarem) ve své tvorbě, do šuplíku. S pozdějším postupným uvolňováním režimu však bylo možné čas od času romské autorské texty nepozorovaně uplatňovat například v tvorbě některých romských hudebně-dramatických souborů, které působily především v 80. letech.

Transformaci přinesl až revoluční rok 1989, který nastartoval celou řadu změn v životech snad všech československých Romů. Vedle negativních dopadů, jakým byl například postupný propad socioekonomické situace řady z nich, ale přinesl také jejich uznání za národnostní menšinu. Tím ze strany státu získali garantovanou podporu vlastního vyjádření. Ta dala mimo jiné vzniknout četným romským periodikům, jejichž stránky se pro mnoho zkušených i zcela nových romských autorů staly útočištěm, stejně jako řadě knih, na jejichž vydávání nesla zásluhu zvláště neúnavná Milena Hübschmannová a její přátelé. Po tragickém odchodu Hübschmannové v roce 2005 tak řada autorů spolu s nenahraditelnou přítelkyní ztratila také hnací motor pro svou další tvorbu i příležitosti pro uplatnění vlastních textů.

Zdá se, že v posledních letech dochází k opětovnému rozvoji romské literární tvorby, ať už zásluhou samotných autorů, kteří, podpořeni úzkým okruhem romistů, vidí v psaní svých děl smysl, tak vydavatelů, editorů, ale také čtenářů, kteří romskou literární tvorbu vyhledávají čím dál častěji.

Posun z dnešního pohledu nevidíme ale jen v počtu romských autorů a jejich profesionalizaci, co se romského písemného projevu týče (pokud romsky píší), ale také co do rozličnosti žánrů, motivů a témat jejich děl. Zatímco pro počátky romského psaní byla typická zejména tvorba ohlasová, která čerpala z bohaté romské ústní lidové slovesnosti, dochází v současné romské literatuře k pozvolné proměně. Stále najdeme celou řadu autorů, kteří píší pohádky nebo vzpomínková vyprávění, ve kterých odkazují k tradičním romským hodnotám a důležitým postavám vlastního společenství. Jejich primární motivací k psaní je zachycení často již zmizelého tradičního světa romské sounáležitosti, případně snaha přiblížit neromskému čtenáři život romských společenství, a tím vysvětlit určité majoritě nepochopitelné jevy. Najdeme ale také čím dál více těch, pro které je hlavní motivací k tvorbě vyjádření intimních pocitů, případně práce na vlastních autorských námětech. Jejich cílem už nemusí být ani rozvoj romského jazyka, protože řada autorů již romštinu následkem politiky minulého režimu neovládá, ani vysvětlování nebo odkazování k ideálnímu stavu minulosti, jelikož ho ani sami nezažili. Čím dál více si můžeme všimnout jejich spisovatelských ambicí, kdy mohou případnou tvorbu na základě romských námětů vnímat jako určitou překážku a nálepku romského spisovatele jako nevýhodu. Přesto ale můžeme na mnoha místech přítomnost romských hodnot a norem sledovat i nadále.

Irena Eliášová, padesátiletá romská žena žijící v severočeské Mimoni, podobně jako celá řada jiných romských autorů a autorek, celý život pracovala jako dělnice se základním vzděláním. Na rozdíl od mnoha dalších ve své tvorbě reflektuje komicke i tragické zážitky z vlastního okolí, zpracovává sociální témata – bez ohledu na etnicitu svých hrdinů. Svá díla tvoří zejména v češtině, přestože se v posledních letech snaží o první psané pokusy ve své mateřštině. Novelu *Listopad* napsala již v roce 2002, česky, protože pro ni byl písemný projev v romštině nepochopitelný, nepřírozený. Stejně jako všichni ostatní Romové v Československu prošla českým vzdělávacím systémem, kde se učila gramatickým strukturám českého jazyka, čtení ani psaní v romštině si tak neměla příležitost nikde osvojit, a začíná tak s prvními pokusy až v pokročilém věku zejména z etnoemancipačních důvodů.

Tato novela popisující životní osudy jedné ze severočeských prostitutek je v mnoha ohledech výjimečná. Pro romské ženy jsou otázky intimity téměř nepřekročitelným tabu. Je nepřístojné, aby se žena veřejnosti svěřovala se svými intimními problémy, chodila před svým otcem či dalšími členy rodiny byt jen ve spodním prádle nebo i třeba jen náznakem mluvila o sexu. Proto je například pro některé z autorek velmi těžké svá intimní díla veřejně prezentovat, natož pod vlastním jménem, a tak často tyto jedinečné texty zůstávají skryty očím druhých. Jejich publikace je pro ně samotné nemyslitelná.

Irena Eliášová svou novelou toto tabu nečekaně překračuje. Přestože tak činí s ostychem a cudností, objevují se v knize místa, kde právě ona náznakovost a nedořečené skutečnosti přidávají na síle popisovaného svědectví. Ukazuje se, že papír takové skutečnosti snést může, vyslovit nahlas ale nejdou. To se také ukázalo i na jednom z autorských čtení, kde měla autorka této novely její část veřejně číst. Těsně před přečtením editory vybrané milostné scény se svému obecenstvu omluvila a odešla z pódia. Pokud bychom měli novele *Listopad* přiřknout některou z literárních přihrádek, byla by to patrně ta s označením červená knihovna. Přestože některé repliky a skutečnosti mohou pro zkušeného a náročného čtenáře vyznívat zpočátku naivně či banálně, změní se posléze v nečekanou zápletku a překvapivý konec. O to víc může čtenáře kniha zasáhnout, uvědomí-li si, že je založena na skutečných událostech a je věnována památce hlavní hrdinky. Novela tak má také silný morální rozměr, který autorka zdůrazňuje i ve své předmluvě.

Věříme tedy, že kniha neosloví jen akademiky a další příznivce romské literární tvorby, jako tomu bylo mnohdy doposud, ale především širší romskou i neromskou veřejnost, která hledá přímočarou, napínavou nebo dějově i emocionálně exponovanou knihu. O to víc, když je výmluvným svědectvím o nelegálním obchodu se ženami, k jehož rozmachu došlo v počátku 90. let, do nichž je také příběh prostitutky Lili situován.

Doufáme, že si výmluvný příběh Hany Říhové najde své romské i neromské čtenáře a dá jim možnost vžít se do situace mladé ženy, které ani krása, láska a odhodlání, ani okruh milujících přátel nepomohou uniknout nezvratnému osudu.

nakladatelství KHER